

Deniz Subayı, Nazır, Kahraman, Centilmen, Diplomat ve Mebus: Hüseyin Rauf ORBAY

Uğur Esmer

53 yıl önce bugün bir kalp krizi neticesinde bir deniz subayı maceralı ve çalkantılı bir yaşamın ardından 82 yaşında hayata gözlerini yumdu. Savaşlar, sürgünler ve denizde geçmiş 82 yıl. Bahriye kayıtlarındaki tam ismiyle Cibalili Mehmet Muzaffer oğlu Hüseyin Rauf.

Bahriye Birinci Ferik'i (Oramiral) ve Ayan Meclisi azası Mehmet Muzaffer Paşa'nın oğlu olarak 1881 yılında İstanbul Cibali semtinde doğan Rauf Orbay İlkokula Cibali İlkokulunda gittikten sonra babasının o dönem komodor olarak atanması üzerine eğitimine Trablusgarp Askeri Rüştiyesinde devam etti. Daha sonra aile mesleğini devam ettirmek için 1896 yılında İstanbul'a dönerek Heybeliada'da Bahriye mektebine 320 numara ile kaydoldu. 29 Mart 1899 yılında teğmen olarak intibak eğitimi için Selimiye firkateynine mühendis olarak atandı. Bu eğitimden sonra 1 Nisan 1899 tarihinde İdare-i Mahsusa Garp vapuruna seyir subayı olarak atandı. 29 Eylül 1900 tarihinde Mesudiye Zırhlısına seyir subayı olarak atandı. 9 Nisan 1901 tarihinde üsteğmen rütbesine yükseltildi. 28 Kasım 1901 tarihindeyse Hamidiye Torpidobotuna ikinci komutan olarak tayin edildi. 23 Nisan 1904 yılında yüzbaşılığa yükseltildi. Bu tarihe kadar genellikle Haliç içinde görev yapsa da, iyi seviyedeki İngilizcesi ve başarılı bir subay olması onu yurt dışı temas ve toplantılarda öne çıkmaya başlamıştır.

23 Ağustos 1904 tarihinde tekrar Mesudiye Zırhlısına atandıktan sonra Osmanlı Donanması'nda danışman olarak bulunan Bucknam Paşa ile birlikte İngiltere ve Amerika'daki tersanelerde inceleme yapmıştır. Bucknam Paşa daha sonra Mecidiye ismini alacak olan Amerika'da yapılan Abdülmecid Kruvazörünü İstanbul'a getirmiş, iki yıllık danışmanlığı süresince Rauf Bey kendisine tercümanlık yapmış, zamanla aralarında sıkı bir dostluk kurulmuştu. Amerika'da buldukları sırada Bucknam Paşa ile Beyaz Saray'a, Amerikan Başkanı ile görüşmeye gittiklerinde başkanın ofisine girdiklerinde çalışma masasının üzerine oturmuş ayaklarını sallayarak bir yandan da elindeki evrakı okuyan bir adam vardır. Orbay bu adamın başkanın sekreteri olduğunu düşünür. Bucknam Paşa'ya dönerek bir paşanın karşısında ayaklarını sallayıp kafasını bile kaldırmayan terbiyesiz adamın kim olduğunu sorar. Paşada onun Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt olduğunu söyler. Başkan Roosevelt o günkü görüşmelerin sonunda Rauf Orbay'a tersane ve denizaltı inşa tezgâhlarını incelemesi için ıslak imzalı bir özel izin belgesi vermiştir. Denizaltı tezgâhlarını incelerken yanına refakat etmesi için genç teğmen Nimitz verilmişti. O gün deniz tecrübeleri yapılan bir denizaltı ile dalış yapılmış ama oluşan bir arızadan dolayı on saat kadar sualtında mahsur kalmışlardı.

Asar-ı Tevfik zırhlısının Almanya'da onarımının tamamlanması üzerine 28 Ekim 1906'da Almanya'ya gemiyi teslim almaya giden subaylar arasındadır. 4 Ocak 1907 yılında kıdemli yüzbaşı rütbesine yükseltildi. Aynı yıl 2 Mart tarihinde Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörü komutanlığına getirildi ve Sisam ayaklanmasını bastırmakla görevli filoda yer aldı. 13 Kasım 1907'de önyüzbaşı olarak 31 Mart Ayaklanması sebebiyle İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun faaliyetlerine katıldı. Bu harekât sırasında Mustafa Kemal Bey (ATATÜRK) ve İsmet Bey (İnönü) ile tanıştı.

5 Mayıs 1909 tarihi hayatındaki en önemli kilometre taşı ve dönüm noktasıdır. Bu tarihte Hamidiye Kruvazörü komutanlığına atanmıştır. Bu görevdeki ilk başarısı Arnavutluk'ta çıkan isyanı bastırmasıdır. 1911 yılında İngiltere Kralı V. George'un taç giyme törenine katılmak için 29 Mayıs'ta Haydarpaşa açıklarından hareket etti. 4 Haziran'da Cebelitarık'ta demirleyerek burada 3 gün kaldı. 10 Haziran'da Portland mendireği içerisine girerek demirledi. 19 Haziran'da Portsmouth'ta demirledi, 22 Haziran'da taç giyme törenine katıldı. 29 Haziran'da gemideki telsiz telgraf gibi eksiklerin tamamlanması için Southampton'a hareket etti. 22 Temmuz'da dönüş seyrine başladı. Türk – İtalyan Savaşı sırasında Trablusgarp'a ikmal sevkiyatında görev aldı. 14 Eylül 1911'de geçici olarak Aziziye'ye atandı. 1 Mart 1912'de tekrar Hamidiye'ye atandı. Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine sekiz gemilik bir filoyla Karadeniz'e açıldı. 19 Kasım'da Varna ve Kavarna limanlarını bombardıman ettiler.

Osmanlı Donanması'nın Ege'deki boşluğundan ve bölgenin destek birlikler alamamasından yararlanan Yunan Ordusu Adaları işgal ederek boğazlar ve İstanbul için tehdit oluşturmaya başlamış, Çanakkale Boğazı'na abluka uyguluyordu. Ayrıca atış sürati ve seyir sürati yüksek olan Averoff Zırhlısının da bölgeden uzaklaştırılması gerekiyordu. Rauf Bey Averoff 'un Limni Adası'ndan uzaklaştırılması halinde Osmanlı Donanması'nın Ege'deki hareketi ve adaların geri alınması konusunda büyük kolaylık sağlanacağını düşünüyordu. Bu planını Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa'ya anlatarak harekât için izin istedi. Paşa ve Donanma komutan vekili tarafından gerekli izinler verildi. Donanma komutan vekili topladığı harp meclisinde harekât planı yapıldı ve gemiyle haberleşme için telsiz kodları ve geminin sığılabileceği tarafsız limanlar tespit edildi. Hamidiye'nin çağrı kodu "Fox" olacaktı.

13 Ocak 1913'de harekâta başlanması için mesaj aldı fakat yoğun tipi sebebiyle boğazdan çıkamayarak Nara'ya dönerek orada demirledi. Ertesi gün Mecidiye, Basra ve Yarhisar gemileri Yunan karakol hattını tespit etmek için boğazdan çıktılar. Bu sırada Kepez Koyu'na demirleyerek daha önceden hazırlanan mazot, talaş gibi yanıcı maddeleri güvertede tutuşturdular ve telsizle açık şekilde yangın çıktığını bildirerek Hamidiye'nin savaş dışı kaldığını sanmalarını sağladılar. Saat 18.00'de Hamidiye karanlıktan da faydalanarak hareket ederek boğazdan çıktı. İlk olarak Yunan deniz üssü Şira limanını bombardıman etmeye karar verdi. Şira'ya ilerlerken Tino ve Mikoni adaları arasından geçmeleri gerekiyordu. Bu geçiş sırasında fark edilmemek için Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis Zırhlılarından alınan Alman denizci kıyafetlerini giydiler. 15 Ocakta Şira limanına girdiğinde Makedonya yardımcı muhribi görüldü. Muhrip onarımdaydı. Limandaki Barut fabrikasını tahrip ettikten sonra Makedonya Muhribine saldırdı. Attığı mermi bir bordadan girerek diğer bordadan çıktı ve kıyıda infilak etti. Daha sonra farklı ebatlarda 25 mermi daha atarak gemiyi tahrip etti. Plan gereği Hamidiye'nin İzmir'e gitmesi gerekiyordu fakat Adriyatik'e çıkıp Yunana gambot filosuna saldırmasının daha uygun olacağı düşünüldü. Gemide bulunan kömürün kalitesiz olması sebebiyle gemi yeterli hıza ulaşamıyordu. Kömür ikmali için Beyrut'a gidilmesi kararlaştırıldı. Yolda 3 Yunan Muhribine rastlansa da gemiler onları fark etmeyerek yollarına devam ettiler. Beyrut limanındayken uzakta görülen bir harp gemisinden dolayı ikmal yarıda kesilmek zorunda kalındı. Milleti anlaşılamayan gemi tarafından kapalı bir limanda baskın yemek istemeyen Rauf Bey Port Said'de ikmalin yapılmasının daha doğru olacağını düşündü.

Tarafsız Mısır hükümeti 150 tondan fazla kömür veremeyeceğini söyledi bu durumu tekrar güçleştiriyordu. Bahriye Nezaretine Suriye kıyılarından kömür almak istediğini bildirdi. Nezaretin kömür tedariki konusunda zaman kazanmak için Süveyş kanalını geçip Süveyş limanına girdi. Ayrıca Mısır hıdivi ile görüşüp tekrar kömür istedi. Hıdiv isteğini kabul ederek yerleşime uzak bir noktada ikmal yapabileceğini söyledi. Daha sonra Malta açıklarında tekrar ikmal yapabileceğini ekledi. 3 Şubatta Cidde limanına girdi Burada halkın büyük sevgi gösterileri ve hediyelerle karşılandı. 6 Şubatta Port Said'den Malta'ya Yola çıktı. 14 Şubatta La Valetta limanına İngiliz gemilerini topla selamlayarak girdi. En fazla 24 saat kalma izni varken makine arızasının onarımı için limanda kalış süresini 3 güne uzattı ve 450 ton kömür aldı. Buradan sonra Arnavutluk kıyılarına giderek Yunan deniz ticaret yollarına saldırmaya karar verdi. Yunanistan Hamidiye'nin tekrar Akdeniz'e çıktığını duyunca Adriyatik kıyılarını korumak için önlem olarak Psara Zırhlısı ve Aetos, Lonchi, Aspis muhriplerini görevlendirdiler. Bu sırada ikmal için Hamidiye Gazze Limanında bulunuyordu. Buradan Antalya limanına geçti. Osmanlı Garp ordusuna para ve cephaneye aktarılması gerekiyordu. Başkomutanlık vekâleti bu iş için en uygun vasıtanın Hamidiye Kruvazörü olduğunda karar verilmişti. Antalya'da makine onarımları sürerken Liman Reisliğinden para ve cephaneyi alması için Trablusşam yakınlarındaki Arvat adasına hareket etmesi mesajını aldı. Taşıyacağı yük Arnavutluk kıyılarında teslim edilecekti. 8 Mart 1913 günü Papadola'dan (Babadil)50 ton cephaneye ve 10.000 altın olan yükü ile hareket etti. 11 Mart sabahı Otranto Boğazı geçildi. Hamidiye İtalyanların Drama Kruvazörünün ikizi olduğundan İtalyan bayrağı hazır tutuluyordu. Rauf Bey Viyana sefaretinin sağladığı kömür gemisinden ikmal yapmak istedi ama böyle bir gemiye rastlamadı. Durum üzerine Semene Nehrinde cephaneye ve parayı indirmeye karar verdi. Güvenlik gerekçesiyle Yunan şileplerine Preveze Limanı'na gitmeleri bildiriliyordu. Fakat Yunan bandıralı Leros şilebi bundan habersiz bir şekilde Şingin Limanı'nda yükünü boşaltmış dönüyordu. Gemiye Preveze'ye gitmesini söylemek için görevlendirilen Lonchi Muhribi bütün aramalarına rağmen Leros'u bulamamıştı. Lonchi daha sonra Hamidiye ile karşılaştı fakat onu Averoff Zırhlısı zannederek yoluna devam etti. 12 Mart saat 03.24 de Leros, Hamidiye ile karşılaştı ve durması için ihtar edildi. Leros'daki 20 kişi Hamidiye'ye alındı. Civardaki düşman gemilerine yakalanmamak için top kullanılmaması kararlaştırıldı. Hamidiye pruvasındaki bulb benzeri çıkıntıyı kullanarak Leros'u mahmuzladı. Leros süratle batmaya başladı lakin bulb Leros'a takılmıştı. Hamidiye'nin pruvası Leros ile birlikte suya doğru gömülünce tam yol tornistan verilerek sıkışılan yerden çıkıldı. Şingin Limanı içerisinde 7 Yunan ticaret gemisi vardı. Hamidiye liman içerisine girmeden bir elips çizerek limanı bombardıman etti ve 7 gemiden 5 ini tahrip etti. Leros mürettebatı Şingin Bombardımanı sonrası yakınlardaki adaya çıkmaları için filika, birkaç gün yetecek kumanya ve su, adadaki çetelere karşı kendilerini savunmaları için tüfek ve cephanesi verilerek gemiden indirildiler. Harekâtın bundan sonraki kısmı doğu Akdeniz'de devam etti.16 Mart tarihinde İskenderiye'ye vardı. Bölgede bir müddet ikmal ve istihbarat faaliyetlerine devam etti. 3 Ağustos da Binbaşı oldu.7 Eylül'de İstanbul limanına girerek 7 ay 23 gün süren akın harekâtını sona erdirdi. Harekâtın genel amacı yerine getirilemese de Akdeniz'de Türk donanması sancak göstermiştir. Harekât sonunda Rauf Bey Hamidiye Kahramanı olarak hafızlarda yer etti. Özellikle Doğu Akdeniz'de kendisine büyük bir saygı duyuluyordu. Şam ziyareti sırasında kendisine sedef kakmalı bir masa bile hediye edilmişti. Bu masa günümüzde Deniz Müzesinde sergilenmektedir.

8 Ocak 1914 tarihinde İngiltere'ye sipariş edilen Sultan Osman-ı evvel Zırhlısını komutan sıfatıyla teslim almak üzere İngiltere'ye gitti fakat teslim edilmesine saatler kala Birinci Dünya Savaşını başlaması sebebiyle İngilizler gemiye el koydular. 30 Ağustos da geçici olarak merkeze tayin edildi. 20 Ocak 1915'de Bahriye Nezareti 1. Daire Reisi oldu. 4 Ekim'de Yarbay rütbesine yükseltildi. Rauf Bey, 1917 yılı içinde, Bahriye Nâzırı Cemal Paşa ve Müsteşar Vâsıf Bey ile birlikte, Alman İmparatoru Wilhelm'i ziyaret amacıyla Almanya'ya gitti. Dönüşte, 28 Eylül 1917'de albaylığa yükseltildi. Savaş boyunca Deniz Kurmay Başkanı sıfatıyla bu görevde kaldı. 1917 Rus Devriminden sonra Kopenhag'da yapılan toplantıya Türk Heyeti Başkanı olarak katıldı. Daha sonra da, Brest Litovsk Barış Konferansı'nda Deniz Kuvvetleri delegesi olarak Osmanlı'yı temsil etti. Savaşın sonunda, Talat Paşa Kabinesinin istifa etmesiyle, yeni kurulan Ahmet İzzet Paşa Kabinesinde, özellikle mütareke koşullarını araştırmak için, 14 Ekim 1918'de Bahriye Nâzırlığına getirildi. 30 Ekimde Mondros limanında HMS Agamemnon zırhlısında hükümet adına Mondros mütarekesini imzaladı. 8 Kasım'da donanmadan istifa etti fakat istifası kabul edilmedi. 19 Şubat 1919 tarihinde merkez gemisi kadrosuna alındı.

3 Mayıs'ta kesin olarak askerlikten istifa etti. Anadolu'ya geçmek üzere olan Mustafa Kemal Paşa ile Şişli'deki evinde görüşmeye başladılar. 16 Mayıs'ta İstanbul'dan Samsun'a hareket eden Mustafa Kemal Paşadan birkaç hafta sonra Samsun'a hareket etti. 23 Haziranda Anadolu'nun ihtilal beyannamesi olan Amasya genelgesini imzalayan heyette yer aldı. 12 Ocak 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın itirazlarını dinlemeyerek son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Sivas mebusu olarak katıldı ve Misak-ı Milli'nin meclis tarafından kabul edilmesi için gayret gösterdi. 16 Mart'ta İngiliz askerler tarafından tutuklanarak Albay Kara Vasıf Bey'le birlikte Malta'ya sürgün edildiler. 13 Kasım 1921'de sürgünden döndü ve Ankara'da Sivas milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. 17 Kasım'da Bayındırlık Bakanlığına getirildi. 13 Temmuz 1922 tarihinde ilk oturumda Başbakan seçildi ve Büyük Millet Meclisi'nin ilk başbakanı oldu.

17 Kasım 1924'de kurulan, çok partili hayata geçiş sürecinin önemli bir parçası olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucularından biri de Rauf Bey'dir. Şeyh Said ayaklanması üzerine parti kapatılınca partinin diğer birçok üyesi gibi o da mecliste bağımsız vekil olarak bulunmayı tercih etti. Bir süreden beri tropikal malaryadan rahatsız olan Rauf Bey, Meclis Başkanlığı'ndan 2 Mayıs 1926 tarihinde 45 gün izin alarak, Bad-Gaschtein kaplıcalarında tedavi olmak için Avusturya'ya gitti. Tedavisi bittikten sonra da, o sırada İngiltere'de bulunan Doktor Adnan Bey (Adivar) ve eşi Halide Edip Hanım'ı ziyaret için Londra'ya gitti. Rauf Bey Londra'dayken İzmir Suikastı olayı patlak verdi. 26 Ağustos tarihinde mahkeme gıyabında bir yargılama yaparak 10 yıl Kalebentliğe, medeni haklardan mahrum edilmesine ve mallarının haczine hüküm verdi. Bu karar, Rauf Bey'e Londra Büyük Elçiliği tarafından bildirildi. Mahkeme kararı, 3 Kasım'da TBMM'de okunarak, Rauf Bey'in milletvekilliği sona erdirdi. Rauf Bey, İzmir Suikastında kendisine yöneltilen suçları ve kararı kesinlikle kabul etmedi, ancak kararın temyiz kabiliyeti olmadığı için de yurda dönmedi. Rauf Bey, yurt dışında kaldığı günlerini İngiltere, Hindistan, Çin ve Mısır'da geçirdi. Hindistan seyahati sırasında Delhi ve diğer büyük şehirlerdeki üniversitelerde Hintli aydınlara, Türk İnkılabına dair konferanslar verdi. 1933 yılında

Mısır'dayken cumhuriyetin 10. Yılı münasebetiyle affedilse de ailesinin yoğun ısrarlarına karşın yurda dönüşünün kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmek olacağını ve bunu asla kabul etmeyerek dönmeyeceğini söyler. 1935 yılında bir aile büyüğünün vefatı üzerine kız kardeşi Mısır'a giderek yurda dönmesi için onu ikna etti. İsmet İnönü'nün isteği üzerine Cumhuriyet Halk Parti Genel Başkanlık Divanı, 22 Ekim 1939 tarihli bir beyanname ile kendisini aday gösterdi. Bu beyannameye suikast olayı ile bir ilgisi olmadığı da vurgulandı. Kastamonu milletvekili seçildi fakat CHP'ye katılmadı. Uzun süre siyasete devam etmek istemedi ve geri planda görev almak istedi. 17 Şubat 1942'de Londra Büyükelçi'sine atandı ve milletvekilliğinden çekildi. Londra Büyükelçiliği görevini istifa ettiği 9 Mart 1944'e kadar sürdürdü. Büyükelçi olarak Londra'da bulunduğu bir gün toplantıya gitmek için evinden ayrılıp cadde de yürürken ceketinin bir düğmesinin sallandığını görür. Cadde üzerindeki rastladığı ilk terziye girer. Tezgâhın arkasındaki terzi ceketini alır sonra ORBAY'A dikkatli şekilde bakarak "Beni hatırladınız mı komutan?" der. ORBAY kendisini çıkaramadığını söyleyince ona yıllar önce gemisine alıp çok iyi şekilde ağırladığı ve adaya bırakırken silah ve yiyecek verdiği Leros'un kaptanı olduğunu söyler. Daha önce de Leros mürettebatından minnet dolu mektuplar almıştır. Yurda döndükten sonra hayatını, üniversitelerde ders ve konferanslar vererek, seyahatlere çıkarak, siyasetten uzak bir şekilde geçirdi. Bu seyahatlerden birini 1944 yılında Amerika'ya yaptı. Aynı tarihte yeğeni Zafer Orbay'da yüksek lisans için Amerika'da bulunuyordu. Bir gün kaldığı otelde kahvaltı etmek için sözleşmişlerdi. Caddeye bakan camın yanındaki masalarından birden caddeye motosikletli eskort eşliğinde bir makam aracının döndüğünü görür fakat önemsemez. Daha sonra otelin giriş kapısına kırmızı halı serilir ve deniz piyadeleri sıraya girerek esas duruşta beklerler. Otomobil halının önünde durduktan birkaç saniye sonra bir yaver hızla Orbayların yanına gelir ve "amiral kahvaltıda size eşlik etmek istiyor" der. Hemen ardından içeri giren amiral elini uzatarak "Amerika'ya hoş geldiniz amiralim der". Rauf Orbay'ın karşısındaki 1904 yılında tanıştıklarında daha teğmen olan Amiral Nimitz'dir. Rauf Orbay "Yanlışınız var. Ben amiral değilim, albaylıktan emekli oldum." der. Amirale ona "Biz sizi basından hep takip ettik. Siz bizim gözümüzde bir amiralsiniz." cevabını verir.

İstanbul Cihangir'deki evinde 16 Temmuz 1964 Perşembe günü saat 13.20'de bir kalp krizi sonucu vefat etti. Vasiyeti gereği, Kadıköy Sahrâ-yı Cedit'teki aile mezarlığına, babasının yanına defnedildi.

Kaynakça:

Hamidiye seyir jurnalleri ile akın harekâtı, Deniz Basımevi, İstanbul, 2011

ATMACA Gökhan, ve Levent TONYALI, Türk Deniz Harp Tarihi Atlası, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2010

ESMER Uğur, "Denizlerin Şövalyeleri", Yeni Deniz Mecmuası, S:4 (2016), s165 -166

ATAM (Atatürk Araştırma Merkezi) Rauf Orbay Maddesi:

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-58/huseyin-rauf-orbayin-hayati-1880-1964>